

Magtymgulynyň oýlanmalary

durmuşy

Category: Goşgular, Kitapcy, Magtymgulyny öwreniş, Oýlanmalar
написано kitapcy | 22 января, 2025

Magtymgulynyň durmuşy oýlanmalary MAGTYMGULYNYŇ DURMUŞY
OÝLANMALARY

Beýik akyldarymyz Magtymguly Pyragy dünýäniň döreýşi, ýaşayşy, durmuş hem kyýamat hakdaky düşüňjeleri yslamyň kadakanunlaryna hem türkmeniň gadymy döp-dessurlaryna esaslanyp, düşündirmegi başarypdyr. Emma SSSR imperiýasy döwründe Magtymgulynyň poeziýasy kompartiýanyň galybyna salnyp öwrenildi. Şeýlelik bilenem akyldaryň filosofiki pikirleri düýpgöter ýoýuldy.

Magtymgulynyň durmuşy goşgulary has syýaslaşdyryldy. Şahyr garybyň hak hossary, baýlary, din hadymalaryny ýigrenýän

hökmünde görkezilmäge çalşyldy. Elbetde, biziň Pyragynyň garyba ýa bolmasa ejize duýgudaşlyk edenligini, mümkinçiliginiň çäginde olara ýardam berenligini inkär etmek meýlimiz ýok. Ýöne Magtymguly Pyragy adamzat jemgyýetiniň arasynda dowam edip gelýän sosial deňsizligi adaty bir ýagdaý hasaplap, has dogrusy, şu dünýäde adamzadyň beýikli-pesli ýaradylmagyny Hudaýyň synagy diýip düşünpdir. Şol sebäpli Magtymgulynyň goşgularyny dogruçyl derňew etmek üçin onuň poeziýasyny haýsydyr bir çäkli galyba saljak bolmaly däl. Bizem şu makalamyzda Magtymgulynyň şu dünýädäki ýaşaýyş hakyndaky oýlanmalaryny, esasan, onuň «Ýoly gözlär» diýen goşgusyna salgylanyp, başardygymyzdan düşündirmekçi.

Magtymguly il-güne hemra bolup ýaşamagy, dogduk diýaryňy söýmegi ynsanyň baş maksady edip goýýar. Şonuň üçin akyldar ilinden aýra düşen adamyny mysapyra deňäp, aýraçylykdaky ýaşaýyşyň lezzetsiz durmuşdygyny nygtaýar.

Ilinden aýra düşen,
Ah urar, ili gözlär.

Şahyr başga bir goşgusynda bolsa:

Goç ýigide toýdur-baýram,
Her iş gelse il biläni.

– diýip, il-gün bilen bitewi ýaşamagy iň uly bagt hasaplaýar. Magtymguly Pyragy «Il ýagşy» diýen goşgusynda bolsa:

Ýat ýerlerde aýraçylyk çekenden,
Ursa-sögse, horlasa-da il ýagşy.

– diýip, dogduk diýaryň, il-günüň ahyny çekip, alys ülkede ýaşandan, il-günüň bilen hemra bolup, agyr günlere döz gelip ýaşamagy ündeýär. Şahyryň il-gün hakyndaky bu ideýasy «Ilim-günüm bolmasa, Aýym-Günüm dogmasyn» diýen pähimiň şygryýetdäki çeper beýanydyr. Pyragy «Ýoly gözlär» diýen goşgusyny:

Ýolundan aýra düşen,
Jäht edip, ýoly gözlär.

– diýen setirleri bilen dowam edip, bu setirlerinde bilmezlikden ýa-da nebsine uýup, hak ýolundan jyda düşen

adamynyň toba edip, hak ýoluny jäht (tizden-tiz) gözleýändigini belleýär. Ýoluny ýitiren adamyň azaşan ýoluny gözleýändigini aňlatmak ýokarky setirleriň gönümel manysydyr. Şahyr:

Gökde pelek gerdandyr,
Halk ýerde sergezdandyr,
Ne bazygär jahandyr,
Göz açan maly gözlär.

– diýen setirleriniň üsti bilen Pelegiň hemişe aýlanyp duranlygyny, adamzadyň hak mekanyndan (behiştden) jyda düşüp, Ýerde sergezdanlygyny, bu jahanda ynsanyň mala-pula göz gyzdyryp, nebsine haý diýip bilmeýänligini ýañzydýar. Şahyr «Don bolsa» diýen goşgusynda:

Ten ýapmaga köýnek istär ýalaňaç,
Köýnekli diýr: «Wah, üstünden don bolsa»,
«Baş saglyk» diýp, hakdan dilär garny aç,
Bäşin tapan arzuw eder – on bolsa.

– diýip, adamzadyň nebsiniň kem-kemden ösýänligini, şonuň üçinem ynsanyň şeýtan pitnesinden saklanyp nebsine buýurmalydygyny nygtaýar.

Pyragy:

Kimlerde altyn täçdir,
Kimler saýyl mätäçdir,
Kimler düýpden gallaçdyr,
Kim parça haly gözlär.

Kim nan tapmaz iýmäge,
Kim ýer tapmaz goýmaga,
Kim don tapmaz geýmäge,
Kim tirme şaly gözlär. –

– diýýär.

Ýa-da:

Bu jahan bir puştadyr,
Kim zinde, kim küştedir,
Her bende bir işdedir,
Her kim bir haly gözlär. –

– diýen setirlerinde şu çaka çenli bize öwredişleri ýaly, şahyr sosial deňsizligi tankytlaman, Ýaradanyň her bir ynaany bir zada, bir hünäre mübtela edenligi, ynsany beýikli-pesli ýaradanlygyny belleýär. Şahyr Hudaýyň ynsany dürli işlere mübtela etmesini şu dünýäniň gyzygy hasaplaýar. Ol ynsanlaryň Hudaý tarapyn dürli-dürli ýaradylmagyny adaty bir ýagdaý hasaplap, ýolbaşçylaryň raýatyna diňe adalatly bolmagyny ündäpdir:

Häkim bolsaň, halky Gün kibi çoýgul,
Akarda suw, ýa öserde ýel bolgul.

Magtymguly:

Heňňam uzyn, ömür az,
Çahar pasla başdyr ýaz.

– diýen setirlerinde başy-aýagy näbelli bolan heňňamyň (dünýäniň) dowamlydygyny (uzynlygyny), ýöne ynsan ömrüniň örän gysgalygyny ýañzydyp, adamzady gysga ömründe haýyr-sahawata çagyryýar.

Şahyryň: «Çahar pasla başdyr ýaz» –

– diýen setiriniň gönümel manysy dünýäde hemişe gaýtalanyp duran dört paslyň ilkinjisi ýaz. Bilşimiz ýaly, ýaz pasly gözelligiň nyşany. Pyragynyň bu setiriniň göçme manysy şeýle: ynsan şu dünýäde synag edilip, gözel ýaşaýşy bilen ahýretde behiştî gazanmaly. Has dogrusy, Allatagala Adam atanyň eden günäsini bagyşlap, onuň nesline hiç hili günä ýüklemän, ynsan ömri gözellikden (günäsizlikden) ýa-da şahyryň çeper dili bilen aýdanymyzda ýazdan başlaýar. Şol gözelligi saklap, ýaşaýşy dowam etmek bolsa, her bir ynsanyň borjudyr. Magtymguly:

Gökde ganat ýaýan gaz

Gözleri köli gözlär.

– diýen setirlerinde her bir mahlugyň (jandaryň asyl höwürtgisini, Watanyňy) küýseýänligini obrazly beýan etmegi başarypdyr. Şahyr:

Magtymguly, huş eýläp,
Gezgin didäň ýaş eýläp,
Däli köňül joş eýläp,
Ýüz müň hyýaly gözlär.

– diýen setirlerinde adamyň hemişe Allany ýatlap, huş edip, akyl-paýhas bilen iş tutmalydygyny nygtaýar. Onuň pikirçe, akyl-paýhasyň unudylan ýerinde köňül müňlerçe hyýala gümra bolýar. Ynsany gaýgy-alada sokýan müňlerçe hyýallardan – boş arzuwlardan saplanmagyň ýeke-täk açary akyl-paýhasa gulluk etmekdir. Akyldar beýleki eserlerinde bolşy ýaly, «Ýoly gözlär» diýen goşgusynda hem adamzady haýyr-sahawata ündäp, ynsany il-günüň agysyna aglap, şat gününe şatlanmaga çagyryýar. Magtymgulyň bu ideýasy hemişelik ýörelgedir. Şonuň üçin biziňem Watanymyzyň gülläp ösmeginiň hatyrasyna Magtymgulyň döwrüň synagyndan geçip, ündän ideýalaryna wepaly bolmagymyz iňňän wajypdyr.

Döwletmyrat ÝAZGULYÝEW.

edebiyatwesungat_2000 Magtymgulyňy öwreniş